

BIBLIOGRAFIE

1. ADLER, ALFRED. *Cunoașterea omului*. Traducere. Studiu introductiv și note de Leonard Gavrilu. București: Editura Științifică, 1991.
2. DOBRESU, ADA-IOANA. *Adolescența azi. Aspecte psihosociale*. Cluj-Napoca: Presa Universitară Clujeană, 2016.
3. MOSCOVICI, SERGE (coord). *Psihologia socială a relațiilor cu celălalt*. Trad. Cristina Moșu. Iași: Editura Polirom (Collegium), 1998.

PARTICULARITĂȚI ALE INTEGRĂRII PSIHOSOCIALE: FOCUS PE CONDIȚIA ADOLESCENȚILOR IMIGRANȚI MOLDOVENI DIN ITALIA

*Roșca Tatiana, doctorandă,
Universitatea Liberă Internațională din Moldova, Chișinău
Caunenco Irina, doctor în psihologie, conf. univ.,
Institutul Patrimoniului Cultural al AȘM*

CZU: 159.922.8

Abstract

The presence of generations of immigrant adolescents on the Italian peninsula is a clear sign of the insertion and rooting of immigrants, the phenomenon cannot be omitted from the perspective of numerical relevance as well as that of social involvement. If the first generations were considered to be allogeneic, with few rights, today young people of other origins are a visible presence in Italian schools, forming a homogeneous group. Thus, immigrant adolescents often demonstrate a great deal of vulnerability and specific requirements in the inclusion process in the hospital society, even if the social services have the responsibility to manage the problems related to the phenomenon of the young immigrants with reference to the educational, linguistic, school and professional orientation, as well as the psychological assistance. and information on the rights of this social category. This paper, although not of scientific relevance, offers important clues regarding the inclusion process, as well as points of reflection on the fate of young Moldovan immigrants established in Italy. It highlights the level of gratitude for integrating more or less friendly in a society quite different from that of the native country, as well as the acute needs, resulting from this quite complex process.

Key-words: adolescent immigrant, social inclusion, the host country, homeland, social participation.

Tinerii adolescenți formează o componentă care este greu de definit, dar care comportă schimbări semnificative în compoziția populației de origine imigrată. Orice societate ospitalieră are tendința de a manifesta anxietatea asimilării în raport cu acești tineri, frică și prejudecăți. Creșterea inserției acestei categorii sociale ridică semne de întrebare serioase în definirea granițelor unei națiuni prin amestecarea și lărgirea hotarelor societății care are loc într-un mod deloc indolor.

Structura acestui substrat al populației este diversificată din punct de vedere al vârstei, condiției familiale, istoriei de viață etc. Unii adolescenți și-au format latura socială în țara-gazdă, pierzându-și legătura cu țara de origine, pe când alții, care au emigrat în adolescența tardivă, se regăsesc într-un context în care, după ce au trăit mulți ani în țara natală, au un atașament destul de puternic față de origini [3, p. 19]. Parcursurile biografice ale acestor tineri sunt multiple și importante în cadrul procesului de integrare în țara-gazdă.

Astăzi, nu mai este relevant termenul migrației economice, ce ține de căutarea unui loc de muncă, ci migrația populației, aceste generații devenind o componentă stabilă al mediului

juvenil, ceea ce a generat un interes sporit din partea opiniei publice și cel al comunităților științifice.

Generațiile de tineri imigranți deseori suportă efectele discriminatorii ale celor trei „A”: *aparența*, când aspectul fizic trădează imediat provenirea din altă țară, *accentul*, când limba vorbită reliefează oricum o bucată din istoria imigrației și *ascendența*, când numele și prenumele te duc cu gândul la niște origini destul de îndepărtate.

În acest context, ambivalența menținerii codurilor culturale tradiționale și dorința de integrare în societatea-gazdă, se situează între voința și controlul alegerilor și comportamentelor, în comparație cu o societate unde se pune accent pe valorile emancipării, egalitatea de gen și autonomia personală. În același timp, adolescenții imigranți, datorită frecventării școlii italiene, sunt într-o situație mai avansată de integrare culturală în societatea ospitalieră, decât părinții lor, mai ales cu referință la cunoașterea și deținerea limbii italiene [1, p. 12]. Acest fapt poate comporta fenomenul de inversare a rolurilor, prin care tinerii își asumă precoce responsabilitatea de a fi „părinții părinților lor”, slăbind în așa mod imaginea și rolul părinților în ghidarea și creșterea copiilor lor. Astfel, adolescenții socializați în cultura țării-gazdă tind să refuze formele de integrare subalternă, acceptate de părinți și își asumă criterii și stiluri de viață asemănătoare cu cele ale tinerilor italieni. Ambiguitatea dublei apartenențe conduce la un disconfort, atât în mediul de proveniență cât și în cel actual, și deseori provoacă frustrare pentru obiectivele mărețe pe care și le trasează tinerii imigranți [2, p. 78]. Deseori acești tineri sunt catalogați ca noile generații de italieni, din moment ce sunt din ce în ce mai asemănători în atitudini, comportamente, valori, gusturi culturale, alegeri și aspirații similare tinerilor italieni din familii de origine italiană. Fenomenul reprezintă o realitate în evoluție și creștere, care poate fi folosită constructiv, asigurându-le incluziunea și participarea în comunitatea din care fac parte.

Dar în același timp, ne ridică un șir de întrebări:

- Îi cunoaștem cu adevărat pe acești tineri, care în multe cazuri nu împărtășesc cu părinții lor aceleași experiențe din trecut?
- Cum trăiesc? Cum își formează identitatea? Ce sentiment de apartenență își construiesc între două lumi diferite?
- Ce garanții au pentru a se bucura de respectul pentru originile culturale și diversitatea lor, pe de o parte, dar și ce oportunități de creștere, evoluție, socializare, studii, au în raport cu colegii lor italieni?
- Care este viitorul lor? Ce măsuri se întreprind pentru integrarea reală și respectuoasă a specificului și nevoilor lor?

Pentru a răspunde la aceste întrebări, am realizat investigația dată, căutând în mod special explorarea nivelului de satisfacție al adolescenților imigranți, pentru integrarea mai mult sau mai puțin agreabilă într-o societate cu caracteristici diferite de cele ale țării natale (Republica Moldova).

Ca instrument de investigare am adoptat focus grupul, în care fiecare participant a fost stimulat să răspundă prin prisma experienței proprii, ideilor și cunoștințelor personale, având în vedere șase domenii de studiu, fiecare zonă propusă conținând o întrebare principală, însoțită de câteva întrebări suplimentare pentru explorarea aspectelor specifice. Cele șase zone de cercetare sunt următoarele:

- Contextul școlar – relațiile cu profesorii, colegii de clasă, subiectele școlare.
- Zona relațiilor de familie.
- Zona relației cu familia de origine.
- Zona relațiilor cu semenii.
- Arealul participării sociale.
- Așteptările pentru viitor.

Investigarea a avut loc în luna august 2019, în orașul Piacenza, participanți fiind 14 adolescenți, cu vârsta cuprinsă între 18 și 20 de ani.

Rezultate și discuții

În urma investigației, s-au conturat următoarele rezultate:

• *Contextul școlar*

Datorită experienței școlare recente, adolescenții au dedicat mult timp discuției la subiectul „școală”. În general, școala italiană, începând cu treapta gimnazială, este percepută ca o instituție care nu-i face pe tineri să devină protagoniști ai parcursului lor educațional. Practic, se remarcă faptul că școala tinde să-i asculte puțin și, prin urmare, să-și cunoască puțin elevii, mai ales în cazul imigranților, neoferind strategii pentru o participare activă.

Unii tineri au raportat că unii profesori manifestă un comportament prejudicios, nepermițându-le să participe în procesul de coeziune al clasei. În acest context, riscul este că unii adolescenți, mai ales dacă sunt foarte tineri, interiorizează o imagine non-pozitivă despre ei înșiși, ceea ce facilitează eșecul școlar, abandonarea timpurie a căilor educaționale, până la forme de segregare educațională.

Deseori, chiar dacă sunt maeștri ai limbii italiene, nu pot accesa cu ușurință informațiile și serviciile oferite de țara-gazdă, acest fapt reflectându-se adesea în alegerea școlii secundare, care este orientată, în majoritatea cazurilor spre instituturile profesionale. Din cele relatate de tineri, personalul școlii pare a nu fi destul de sensibil și conștient de faptul că sistemul educațional italian este mai puțin transparent și nu poate fi înțeles imediat de cei care vin din alte țări, cu consecința că familiile copiilor imigranți nu reușesc adesea să își susțină copiii în alegerile lor sau chiar în simple pasaje birocratice.

• *Rolul fundamental al școlii*

În pofida descrierii unui sistem școlar destul de static, nu foarte receptiv la nevoile tinerilor imigranți, un punct comun de convergență a fost recunoașterea rolului central al școlii ca instituție potențial capabilă să educe toți elevii în sensul incluziunii sociale în cunoștință de oameni, limbi și culturi diferite.

Au rezultat fundamentale laboratoarele de limba italiană, ca suport pentru limbajul curricular, adesea nefiind deținut de tinerii imigranți, ai căror părinți nu au urmat școala din Italia și, prin urmare, nu îi pot susține. S-a subliniat modul în care aceste „atelieri” sunt deosebit de apreciate și considerate utile dacă sunt realizate împreună cu toți colegii de clasă, acordând atenție nevoilor speciale ale adolescenților imigranți. Un adolescent a raportat că a suferit o adevărată decepție, atunci când a înțeles că, chiar dacă vorbește bine italiana și este primul în clasă, există multe cuvinte și referințe culturale pe care nu le cunoaște. Din acest motiv, este evidențiată necesitatea unui studiu constant al limbii și al referințelor culturale implicite.

A ieșit la iveală și importanța activităților recreative și de socializare în contrast cu izolarea socială, care este conectată la unele dinamici de gen începând cu vârsta adolescenței, unde băieții

și-au expus dorința ca școala să acorde atenție și să faciliteze implicarea lor în activitățile extrașcolare.

De importanță majoră este și organizarea corectă a primirii adolescenților nou-sosiți cu aportul mediatorilor lingvistici care îi pot susține în inserarea lor în noul context, înainte ca impactul să devină traumatic. De asemenea, mediatorii culturali ar trebui să sprijine părinții în orientarea educațională a tinerilor, prin implicarea familiilor acestora, prestarea lor extinsă să fie o metodă obișnuită de intervenție.

- *Utilitatea cadrelor școlare*

Adolescenții au evidențiat centralitatea și importanța adulților care lucrează în școală, cu un accent puternic pe rolul profesorilor. În acest sondaj a apărut nevoia de a consolida și îmbogăți formarea personalului didactic pentru a oferi instrumentele adecvate pentru gestionarea claselor stratificate și multiculturală, în special în ceea ce privește gestionarea conflictelor.

Ca exemplu pozitiv, au fost raportate episoade în care un profesor a acționat în sprijinul socializării fără diviziuni pe grupe de apartenență și a ajutat adolescenții să construiască valorile toleranței, împărtășirii și a culturii de pace. Dar totodată, a fost remarcată lipsa modelelor profesionale, abilităților psihologice în a sprijini procesul de socializare și aculturație. În general, după părerea mai multor adolescenți, profesorii întâmpină mari dificultăți la predarea cursurilor multietnice. O situație recurentă care pune tinerii în dificultate este întrebarea, repetată adesea la începutul anului școlar de către profesori, cu privire la originea lor. Unii adolescenți susțin că atunci când răspund că sunt „italieni”, fiind crescuți în Italia, urmează deseori o bună doză de scepticism și întrebări precum „*Da, bine, dar din ce țară?*”.

Aceste ateliere sunt distribuite deseori profesorilor necalificați, care nu au o pregătire specifică pe probleme de interculturalitate, migrație sau management al clasei multilingve.

- *Relația dintre programele școlare, metodologiile și prejudecățile culturale*

Pentru adolescenți, un punct dureros îl reprezintă curricula școlară. Majoritatea participanților au remarcat faptul că narațiunea istoriei, culturii, științei și a tuturor domeniilor cunoașterii este foarte etnocentrică, eurocentrică și chiar italo-centrică, prea puțin deschisă la contribuția tuturor popoarelor. Narațiunea migrației este în concordanță cu imaginea media care i se oferă în mod obișnuit.

Când există o „*clasă pluralistă, istoria nu poate fi povestită doar într-un fel, ea trebuie să fie conectată la poveștile țărilor de unde venim noi toți*” Potrivit adolescenților, o extindere, care ține cont de pluralismul cultural prezent în lume nu ar fi doar o îmbogățire mare pentru ei, ci și un instrument puternic în reevaluarea stereotipurilor și prejudecăților legate de alte culturi. O acțiune de revizuire, în acest sens, a programelor școlare, ar trebui să asigure activitățile și conținuturile pe teme de incluziune, participare, cetățenie și cunoașterea altor popoare.

Participanții au subliniat și lipsa activităților școlare menite să stimuleze dezvoltarea simțului critic „*pentru a trezi un pic de creiere!*” și, mai ales, „*pentru a distruge prejudecățile străvechi, care se reîntorc*”. „*Cu toții ar trebui să înțelegem importanța de a fi mai „multietnici”, citind cărți de autori străini la școală, cunoscând țările de origine a tuturor colegilor, tradițiile, ritualurile etc*”.

Totodată au fost evaluate foarte pozitiv activitățile de învățare cooperantă, egal la egal și tutorial, în care copiii mai mari îi ajută pe cei mici la teme, în abordarea unui subiect, în socializarea cu colegii de clasă. Activitățile expresive sunt adesea colective, cum ar fi dansul, teatrul, sportul, muzica, practicate atât în contextul școlii, cât și ca activități non-curriculare,

fiind considerate instrumente puternice pentru interacțiune, incluziune și lupta împotriva prejudecăților.

- *Orientarea formativă și depășirea prejudecăților*

Un punct dureros, raportat de adolescenți, vizează orientarea formativă: tinerii imigranți, indiferent de abilități, dorințe, aspirații, sunt orientați de școală către cursuri de pregătire profesională și, foarte des, nu conștientizează diferitele oportunități care există. Adesea, școlile nu dispun de programe sistematice de orientare profesională, realizate de un personal specializat care să direcționeze tinerii în baza aptitudinilor și abilităților lor reale. Această dificultate a tinerilor imigranți devine mai acută datorită cunoașterii incomplete a sistemului educațional italian, poziției fragile a multor familii imigrate, care uneori influențează respectul și imaginea de sine a tinerilor. În acest sens, un obiectiv vizat ar trebui să fie contrastarea convingerilor cadrelor didactice, a familiilor și a unor adolescenți imigranți, care cred că au mai puține șanse de reușită școlară.

Unele familii proiectează calea și proiectul migratoriu asupra copiilor lor. Mulți tineri decid să se înscrie în institutele profesionale, pentru că sunt induși de societate, ceea ce dezvăluie opinia largă de descurajare a abilităților lor, fiind investiți din timp și foarte precoce în responsabilitățile familiale. Tinerii au raportat că, în diferite cazuri, au primit recomandări cu privire la posibilitățile lor, ținând cont de profesia părinților lor. Deci, riscul persistă în faptul că activitatea părinților acestor tineri poate defini orizontul în care să se deplaseze pentru pregătirea și împlinirea lor profesională, pe când limbile posedate, experiența internațională, bagajul cultural complex ar trebui să ofere tinerilor o gamă largă de oportunități de formare și angajare. „*Această bogăție de abilități devine pentru noi o capcană, totul se reduce paradoxal la rolul de mediatorii culturali și atât*”.

- *Rolul părinților și influența deficitului informațional și lingvistic*

Lipsa informațiilor despre ceea ce se întâmplă la școală, despre relațiile cu colegii și profesorii, programa școlară, evaluări etc., face dificil dialogul dintre copii și părinți. Aceeași dificultate este percepută și referitor la sprijinul pentru teme: tinerii trebuie să facă totul de sinistătător, dar de multe ori pregătirea temelor implică medierea unui adult, pe care nu pot conta. De aici, rezultă accentul pe importanța muncii în clasă, în special în grupuri mici și pe activități extracurriculare. Deseori, părinții nu sunt siguri de capacitatea lor de a se exprima și de a înțelege ce li se spune, simțindu-se inconfortabil din punct de vedere social: adolescenții au descris această situație, folosind expresii precum „*se simt nelalocul lor*”, „*se simt inadecvați*”.

Din cauza lipsei resurselor specializate, pentru a depăși aceste dificultăți, tinerii preiau rolul de mediatorii, însoțind părinții la interviurile școlare.

- *Excludere, discriminare și intimidare: clase omogene și eterogene*

Adolescenții au vorbit atât despre clase prietenoase, cu relații pașnice, unde predomină un climat favorabil, cât și despre clase, unde se întâmplă situații de excludere, discriminare și nu neapărat de intimidare rasistă: „*forme de agresiune sau de excludere din cauza diversității*”.

Au fost raportate multe cazuri în care clasele fiind eterogene, diversitatea era considerată naturală și pozitivă, în timp ce a fi singurul „*străin*” din cadrul grupurilor compacte este perceput ca o situație mai problematică.

Câțiva adolescenți au descris episoade și situații de intimidare față de băieți și fete de origine non-italiană, profesorii neluând atitudine la aceste dinamici, având tendința, în general, să nu intervină.

Adolescenții au concluzionat că intervențiile împotriva intimidării nu trebuie lăsate ca sarcină individuală, ci ca o responsabilitate a școlii în ansamblu, acordând importanță tuturor măsurilor preventive.

- *Grupuri comunitare, școli în limba de origine, factori de integrare și incluziune*

Toți adolescenții au convenit asupra importanței cunoașterii propriei culturi de origine, care este uneori neglijată în efortul de integrare. De asemenea, tinerii văd, alarmați, tendința, în unele cazuri, de a „face un grup omogen” și de a se închide în mici enclave omogene. Acesta este și motivul pentru care semnaleză importanța demarării activităților extracurriculare de la o vârstă fragedă până la treapta gimnazială, deoarece „după aceea riscă să fie prea târziu”.

Un caz specific în discuție a fost cel al școlii chineze, care este văzut ca fiind pozitiv, dar și ca un obstacol, deoarece determină formarea grupurilor de tineri separați de ceilalți, care „întăresc relațiile doar dintre chinezi”, fiind foarte solicitante în ceea ce privește orele dedicate și sarcinile alocate, nelăsând timp liber pentru desfășurarea altor tipuri de activități.

- **Zona relațiilor de familie**
- *Cine are dreptul la probleme?*

Adolescenții participanți la focus grup, au subliniat un aspect foarte delicat în relația cu părinții lor. Potrivit tinerilor intervievați, „după părerea părinților, nu trebuie să ai probleme, viața ta este ușoară, ei sunt cei care s-au trudit, au luptat”. Deseori adolescenții și prietenii lor s-au simțit „incriminați”, învinovați de părinții lor „dacă suferi de depresie”, care în opinia lor, este foarte frecventă în rândul copiilor imigranți, „Nu ai dreptul să te simți rău, nu ai dreptul să suferi”.

Acest lucru se întâmplă în unele cazuri, deoarece „părinții își proiectează propriile neajunsuri asupra copiilor lor, care riscă să fie zdrobiți, dar noi suntem tineri, trebuie să facem lucruri plăcute”. Părinții se simt adesea „ca niște străini, stranii, noi, nu!”. „Părinții și-au pierdut stima de sine și din această cauză au încetat să viseze și se agață de copii lor”.

- *Între sarcini și bule de săpun: dorința de a oferi ceva în plus copiilor*

În unele cazuri, însă, adolescenții doresc să sprijine părinții, pe care îi văd oboșiți și îngrijorați. Totodată, acest lucru poate genera „un scurt circuit”: potrivit unei adolescente, atunci când se percep părinții epuizați, copiii încep să-i ajute în slujba lor, atât acasă (să aibă grijă de casă, de frații mai mici etc.), cât și, în cazul muncii de zi cu zi: la făcut curățenie prin case, la călcat rufe, la îngrijit bătrâni „de când aveam 8 ani, fac totul prin casă, doar că acest ajutor este luat ca o obligație din partea părinților”. Așa încep problemele cu școala, pentru că „sunt lăsate temele deoparte și devine dificil să împaci munca și pregătirea temelor”, susține un tânăr. În cazul său, după ce a fost un elev bun, a început să ia note proaste și, în cele din urmă, a luat decizia renunțării la școală. Inițial „pentru a o ajuta pe mama”, făcea munci mai ușoare, dar mai apoi și „pentru a avea bănușii tăi de buzunar”, muncește ca baby sitter, îngrijitor, curățenie: aceleași slujbe ca și părinții lui.

Adolescenții au raportat și exemple opuse: părinți care își fac copiii să trăiască într-o „bulă de săpun, o bulă de protecție: nu trebuie să muncească și să treacă prin greutăți ca ei”.

Acești părinți încearcă să nu le lipsească copiilor lor nimic, pentru că sunt ei deja „străini” și doresc să le garanteze acestora posibilitatea de a alege, să nu treacă prin dificultățile pe care le întâlnește un imigrant (locuri de muncă neplătite, umile, grele, periculoase), vor să-și vadă copiii realizați. Totodată, această dorință a părinților se poate transforma într-o povară psihologică pentru tineri.

Ambele atitudini, deși sunt atât de opuse, sunt percepute de adolescenți ca expresii ale dorinței de a le oferi copiilor lor „ceva mai mult”, răsfațându-i sau, dimpotrivă, spunându-le: „eu am reușit, acum suflecă-ți mânecele și tu”. În ambele cazuri, adolescenții cred că părinții simt un disconfort profund dacă copiii lor nu se bucură de aceleași posibilități pe care le au semenii lor italieni.

• *Părinți și copii: teama pierderii rădăcinilor culturale*

Mulți părinți au sentimentul de teamă cu privire la pierderea originilor culturale și ignorarea limbii materne de către copiii lor. Tinerii consideră însă că este important să îi facă pe toți să înțeleagă (însăși părinții lor, profesori, colegi) că, pentru ei, vorbirea unei alte limbi decât limba italiană, precum româna, este un avantaj, o bogăție. La fel și religia poate fi o dimensiune de legătură pentru a rămâne legat de origini, de cultură, tradiții. Cu toate acestea, atunci când familia acordă o importanță deosebită unor ideologii religioase, voința de a transmite tinerilor valorile și unele stiluri de viață devine foarte puternică și acest lucru poate fi perceput de adolescenți ca un obstacol, deoarece nu corespunde standardelor semenilor lor: „*tot ceea ce este diferit, este o piedică pentru noi*”. Mai mulți adolescenți au susținut că sarcina tinerilor imigranți este să stabilească un dialog constructiv cu părinții lor, să îi ajute să înțeleagă, să accepte unele schimbări, să conștientizeze faptul că nu este întotdeauna posibil să se găsească un punct comun de acord: „*Este treaba noastră să facem părinții să înțeleagă că ne integrăm. Noi trebuie să-i respectăm și să ne dăm seama dacă sunt dispuși să-și schimbe viziunile sau nu. Dacă da – bine, dacă – nu...noi mergem oricum înainte, nu trebuie neapărat să trăim în acea „cușcă”, ca și dânșii...în fond totul depinde de tine*”.

Adolescenții sunt conștienți că mulțimea problemelor cu care se confruntă, sunt de fapt comune cu cele ale semenilor italieni, care depind în mare măsură de stilurile educaționale ale familiilor în general. Totuși o îngrijorare specifică pentru familia de origine e legată de mediul diferit de cel natal, copiii lor fiind expuși unui contact cultural care îi influențează în mod obligator. Acest aspect poate crea anxietate și un sentiment de pierdere a controlului, însă poate facilita deschiderea spre un dialog important, unde interacțiunea dintre părinți și copii este indusă de aceleași situații cotidiene. În ochii tinerilor imigranți acest tip de sensibilitate și conștientizare poate fi mai redusă sau chiar lipsi în familiile italiene, care trăiesc într-un mediu omogen, neînțelegând schimbările profunde care au loc: „*În opinia mea, cei străini sunt mai conștienți de faptul că copiii lor sunt cufundați într-o societate în schimbare, o altă cultură și au în minte ideea schimbării... copiii sunt ca niște bureți*”.

La fel, de câteva ori, a fost subliniată importanța implicării familiilor adolescenților și necesitatea creării unor momente de schimb, cunoaștere reciprocă, conexiune între părinți. Tinerii imigranți au punctat faptul că familiile lor nu sunt în contact cu alte familii italiene, ceea ce-i determină la izolarea față de colegii lor italieni. În plus, există tendința ca familiile adolescenților imigranți, în cazul unor situații problematice, să apeleze la comunitatea de origine, care nu întotdeauna poate oferi informații necesare și de ajutor. În acest sens, adolescenții văd școala, ca protagonistă în promovarea întâlnirilor formale și informale cu și între familii, pentru a facilita crearea unei rețele între părinți, pentru a se asigura că copiii nu rămân izolați.

• *Zona relației cu familia de origine*

Referitor la această întrebare, adolescenții au evidențiat situații mai diversificate în comparație cu relațiile cu școala și cu familia prezentă în Italia.

În unele cazuri, relațiile și legăturile cu rudele sau cu locul de origine au încetat complet. Unchii, verii, bunicii înșiși s-au mutat în altă parte, de exemplu: „*Nu știu unde sunt verișorii mei...prin Moscova...dar eu nu am fost niciodată în Rusia*”.

În alte cazuri, relația cu țara de origine este mai intensă, mai structurată. O adolescentă a povestit cum, în fiecare an, în vacanța de vară, merge în Moldova, unde are veri și prieteni: „*Mă numesc „italianca” și mă tachineză un pic despre cum vorbesc româna*”. Acest lucru îi face să concluzioneze trist: „*Suntem străini în țara noastră (Italia) și în țara părinților noștri*”.

Această dublă apartenență și dublul sentiment de înstrăinare are și implicații pozitive. De exemplu, aceeași adolescentă a povestit că auzind discursuri anti-imigranți sau rasiste în Moldova, față de persoanele provenite din alte părți ale lumii, s-a înfuriat și a simțit datoria de a „*combate prejudecățile din ambele țări, Italia și Moldova*”.

În unele cazuri, strategia adoptată de tineri constă în evitarea conflictelor. O adolescentă, care a ajuns în Italia la vârsta adolescenței, declară: „*Când mă întorc în Moldova, încerc să fiu pe cât posibil, persoana care am fost înainte de a pleca, nu arăt ceea ce am devenit, plec liniștită și mă întorc liniștită*”.

O altă problemă rezidă în faptul neîmpărtășirii greutăților, poveștilor cu verii, prietenii de cândva din satul natal al părinților, dându-ți seama că ai puține lucruri în comun. Prin urmare, se dezvoltă un sentiment ambivalent față de familia lăsată în țara de origine și țara ta natală: „*nu știi dacă să dispari sau să nu dispari*”.

Din cele expuse de tineri, rămân evidente dificultățile și distanțele care sunt totuși între cei de acasă și tinerii imigranți: de exemplu, un tată și-a sunat fiica, după șase luni în care nu s-au auzit, cu ocazia zilei de naștere, împlinirea celor 15 ani, comunicându-i că are încă o surioară.

Unele povești ale adolescenților sunt despre migrații multiple, traversând mai multe țări: „*Nu simt că aparțin vreunui loc*”, „*Nu știu care este țara mea*”.

În cazurile în care familia este monoparentală și nu există alte persoane sau rude apropiate, se evidențiază dificultatea de a crea alte puncte de referință. „*Baza ta nu trebuie să reprezinte neapărat careva locuri, ea poate fi doar afecțiunea unei singure persoane – mama*”.

În alte cazuri, vizita în țara de origine a părinților poate fi traumatică: un adolescent a povestit despre, singura dată, când a fost în Moldova și s-a simțit ca un turist, având o vacanță plictisitoare, pentru că nu cunoștea pe nimeni. Băiatul a accentuat despre uimirea amuzată de a fi perceput ca un străin „*pentru că vorbesc româna rău, ei mă iau peste picior*”.

Pe ici, colo în timpul acestor mărturii s-au prezentat și unele elemente nostalgice „*este emoționant să vezi acea bancă, acel copac*”.

Chiar și în cazurile unei relații pozitive cu țara de origine a părinților, unii adolescenți au împărtășit, în timpul discuției, faptul că au dezvoltat fobii minuscule și au avut coșmaruri recurente. Cineva povestește: „*Se întâmplă să visez că nu mă pot întoarce în Italia*”, altul: „*Că nu am permisiunea să mă reîntorc acasă*”. În aceste vise și temeri, este reflectată relația psihologică complexă cu rădăcinile părinților lor, țara de origine și casa lor actuală – Italia.

• **Zona relațiilor cu semenii**

Tema relației cu colegii de clasă, cu semenii, este un subiect complex și adesea un punct dureros pentru adolescenți. Unele dintre propozițiile intervievaților dezvăluie scenariile de fundal: „*Eu, pentru colegii mei, eram întodeauna „il moldavo” (moldoveanul), îi vedeam doar în clasă și atât*”, „*Am fost întotdeauna tratat bine, pentru că vorbeam bine italiana, am fost „moldoveanul diferit”, m-au numit așa. Cu toate acestea, în clasa mea a existat discriminare*”.

împotriva unui alt băiat moldovean, care nu vorbea bine italiana". „Nu am avut probleme până când nu m-au întrebat ce muncă fac părinții mei”, „Am avut un disconfort, să nu am unde să-mi invit prietenii, te simți inferior”, „Există diferite coduri de acceptare: dacă ești african, bogat, atunci ești acceptat. Dacă ești brazilian sau cubanez, ești mișto. Dacă ești român sau moldovean, ești un fel de țigan. Ești acceptat în funcție de situație”.

Disconfortul datorat muncii părinților, situația locuinței, capacitatea economică, abilitățile lingvistice ale adolescenților au fost elementele confesate de tineri, împreună cu o viziune pozitivă pentru viitor: *„noua generație va schimba această situație enigmatică”*. În general, adolescenții au raportat că, atunci când erau mai mici, se simțeau rușinați pentru tipul de muncă desfășurat de părinți, pe care au perceput-o ca subordonată și *„lipsită de importanță”* în comparație cu cea a celorlalți părinți ai colegilor din clasă.

Unii adolescenți au povestit că nu își găsesc prieteni, că nu pot lega tovărășii cu colegii lor și deseori sunt ignorați: *„Nu m-am comportat niciodată rău și nu știu de ce merge așa. Dacă îi întâlnesc pe stradă, din când în când, se prefac că nu mă văd, din când în când îți spun „ciao!” și gata”, „În liceu mă acceptau doar când aveam ceva de mâncare! Dacă nu, atunci, nimic”. „Nu am simțit răutate, nici rasism, nici altceva din partea colegilor. Dar niciodată nu am devenit prieteni: dacă încerci să te apropii de ei, te țin la distanță... La un moment dat, pur și simplu, pleci”*.

Două tinere au folosit strategia curiozității față de ceea ce este necunoscut, pentru a reuni colegii, chiar și adulții: *„Exploatarea ideii de curiozitate este fundamentală. În școală, obișnuim să facem un fel de petrecere în fiecare an. Eram mulți străini, dar nu la fel de mulți ca acum. În timpul petrecerii, fiecare copil a trebuit să aducă ceva din țara de origine. A fost un mod de a-l face pe copil să se intereseze despre originile sale, aducând propria identitate și făcând-o cunoscută celorlalți. Când prezinți ceva de mâncare, este un mod de a te face cunoscut”. „Chiar și prenumele meu, în timpul apelului, a ieșit în evidență și a început o miniconversație între toți colegii mei, vorbind despre povestea numelui și a prenumelui meu. În opinia mea, acest lucru te face mai special. Nu ești diferit, dar special, dacă te uiți din punct de vedere pozitiv”*.

Problema participării la activități extracurriculare a apărut, în mod repetat, ca un indicator al incluziunii. Conform experienței tinerilor, copiii cu părinți moldoveni participă cu greu la activități extracurriculare, chiar, pur și simplu, la o plimbare până la locul de joacă, unde se întâlnesc alți copii și alte familii, deoarece părinții nu au prea mult timp pentru a se dedica acestor activități. Drept urmare, copiii rămân adesea acasă și ratează momente importante de socializare. Când devin adolescenți, relația cu colegii de clasă italieni nu este consolidată și tind să frecventeze copiii imigranților de aceeași origine ca și părinții lor. Un adolescent a relatat cum, pentru el, această problemă a fost rezolvată într-un mod natural, datorită familiei unui prieten de școală care l-a însoțit la toate activitățile împreună cu fiul său.

Un moment foarte dificil pentru tineri sunt petrecerile zilelor de naștere. Acesta este indicatorul care, după părerea adolescenților, stabilește nivelul de incluziune sau excludere. Adesea, tinerii nu pot participa la aceste petreceri, deoarece nu sunt invitați sau pentru că părinții nu sunt capabili să-i aducă la petrecere (din lipsă de timp, de încredere, din cunoștințe reduse despre modalitățile de socializare între familiile italiene etc.) Pe de altă parte, organizarea unei petreceri de ziua de naștere cu colegii de clasă, este foarte dificilă. Unul dintre motivele

semnalate de tineri este sentimentul de rușine pentru situația locuinței lor, care, în multe cazuri, nu corespunde cu cea a altor tineri italieni.

Tema nivelului de trai se referă nu numai la situația locativă, ci și la haine și accesorii (inclusiv materiale școlare). O adolescentă a relatat, de exemplu, că, în ciuda faptului că nu a avut dificultăți în clasă, sora ei a suferit foarte mult în relația cu colegii pentru că nu avea haine „de marcă”, într-o clasă în care toată lumea acorda multă atenție acestor aspecte. Era ca și cum s-ar fi lipit de eticheta muncii părinților, de care îi era rușine.

Pe de altă parte, de-a lungul timpului, unii adolescenți au dezvoltat o formă de mândrie pentru angajamentul și sacrificiul părinților lor pentru a-i face să studieze și să trăiască într-un context care le oferă posibilități mai mari.

Potrivit tinerilor, școala ar putea ajuta la îmbunătățirea relațiilor cu semenii, ar trebui să fie un loc de întâlnire, chiar și în afara orelor pentru tineri, unde să-și povestească experiențele de incluziune și integrare.

Ascultarea experiențelor celorlalți poate fi educativă pentru toți și poate ajuta la combaterea prejudecăților prin cunoașterea poveștilor de succes. Tot în acest context, tema ascultării, cunoașterii și înțelegerii a apărut ca o bază necesară proceselor de integrare, care sunt întotdeauna reciproce: *„Integrarea nu vine doar de la noi, ci și din comunitatea care trebuie să ne integreze... dacă nu suntem acceptați, nu are sens”*.

Un alt moment dificil pentru adolescenți este cel al călătoriilor, excursiilor școlare. Mai mulți tineri au vorbit despre sentimentul de excludere resimțit atunci când li s-a spus că nu ar fi putut face călătoria în străinătate pentru că *„sunteți imigranți”*.

- *Relațiile interpersonale și imaginea media a migrației*

Relația cu semenii și, în general, relația cu toți oamenii, potrivit adolescenților, este condiționată puternic de știrile difuzate în Italia, cu referință la imigranți. Conform constatărilor lor, există o problemă serioasă de comunicare. Mass-media nu oferă *„nici o susținere pentru imigranți, nici o inițiativă micuță, realizată pentru noi”*. Cronica migrației rămâne ancorată de aspectele de urgență sau de siguranța publică. Acest lucru cântărește foarte mult pe atitudinea publică și opiniile oamenilor, ceea ce îngreunează relațiile tinerilor imigranți cu semenii lor italieni și cu restul societății.

- *Arealul participării sociale*

- *Experiențele în asociații*

Toți participanții au susținut că au avut experiențe diverse și multiple în activități sociale și voluntare. Unii sunt angajați în probleme specifice de imigrare, în sprijinirea persoanelor în vârstă, în serviciile legate de ambulanțe și în sprijinirea sarcinilor pentru copiii mai mici sau copiii cu dizabilități. Varietatea și angajamentul acestor tineri în domeniul social e surprinzătoare și nu este în conformitate cu experiența comună a colegilor lor italieni. Această realitate este cu siguranță condiționată de faptul că tinerii implicați în focus grup fac parte dintr-o rețea reprezentativă a diferitor realități sociale. În același timp, însă, potrivit adolescenților, această dimensiune a participării sociale este răspândită în rândul tinerilor imigranți, deoarece este singura modalitate de *„a se simți parte”, „de a contribui la societatea italiană”*.

Tot cu referință la participare, adolescenții consideră că este important să fie mai ambițioși. Cuvintele exprimate, asupra cărora a existat consensul tuturor, au fost foarte clare: *„Imigranții muncesc din greu, au un cuvânt de spus, sunt mai direcți, vorbesc dialectele (locale și regionale, destinate ca semn al italianietății, al apartenenței)”, „Au voința de a se implica și de a se simți*

subiecți și nu obiecte ...”, „*Doresc să reducă limitele, prejudecățile și distanțele*”, „*Societatea trebuie să fie dispusă să nu-i recunoască doar ca imigranți*”.

- *Un scenariu emergent: „generațiile următoare”*

În sensul integrării sociale, adolescenții au subliniat nevoia de a vorbi despre generațiile următoare de copii, care sunt deja multe în Italia. Ei înșiși au observat cum acești copii actualizează recuperarea originilor și tradițiilor lăsate în urmă de cei dinainte: „*Noi toți încercăm să fim „cât mai italieni”, ei - nu. Trebuie făcută o reflecție*”. Deci, după cum au subliniat adolescenții, rolul instituțiilor de învățământ este absolut central în procesele de incluziune și coeziune socială, această problemă necesitând să fie abordată prompt pentru a oferi cadrelor didactice și școlilor cele mai potrivite instrumente și strategii de lucru în acest scenariu emergent, care prezintă caracteristici și nevoi de formare deosebite.

- *Inima democrației: vot, cetățenie, permis de ședere*

O reacție spontană, adolescenții au avut-o, referindu-se la dreptul la vot. Votul a fost definit de o adolescentă drept „*inima democrației*”. Participarea în asociații, acțiuni sociale, este considerată importantă și complementară, dar participarea adevărată este exprimată, în opinia acestor tineri, prin posibilitatea de a vota.

Recunoașterea drepturilor politice, legată și de dinamica ocupării forței de muncă, potrivit unor tineri, afectează puternic alegerile personale și motivația de a urmări căi mai ambițioase. „*Dacă lipsește recunoașterea drepturilor politice, motivația de a te strădui, de a depune un efort este mai dificil de găsit. Rezultatul este că de multe ori „nu îndrăznești sau îndrăznești doar în anumite limite”, când, în schimb, „visul” ar trebui încurajat*”.

În general, participanții au vorbit și despre efortul enorm și dificultățile cu care se confruntă prin procedurile birocrăției italiene legate de reîntregirea familiei, permisele de ședere, cererea pentru cetățenie. „*Am avut un junghi în spate, pentru că mă simt italian...ei bine... cetățenia trebuie cumva cucerită și sunt gata să lupt, dar permisul de ședere?...a fost prea dureros*”. Pe lângă cozile de noapte din fața sediului poliției pentru permisul de ședere, s-a simțit umilit „*întorcându-mă în clasă, aveam degetele albastre (pentru înregistrarea amprentelor) și toți colegii mă întrebau uimiți. Mi-a fost foarte rușine*”.

Problema cetățeniei a fost, evident, în centrul multor reflecții și povești ale adolescenților, dar această discuție bogată nu este raportată, deoarece se află în afara focusului de atenție al prezentului sondaj.

- *Planificarea viitorului*

Chiar dacă sunt prezente sentimentele de frustrare și furie, adolescenții recunosc că experiența lor de viață i-a îmbogățit și le-a oferit mai multe opțiuni. În acest sens, ei au subliniat sentimentul de recunoștință față de Italia. Totodată, în ciuda recunoașterii contribuției deosebite pe care le-a oferit-o această țară și a calității bune a vieții obținute, adolescenții moldoveni, ca mulți adolescenți italieni, văd o dezvoltare a carierei lor în afara granițelor italiene „*Am mai multe vise: să merg să trăiesc în Marea Britanie*”. „*Pe viitor mă văd în afara Italiei. La nivel de carieră, cred că este necesar*”.

Concluzii

Scenariul reieșit din această investigație ne confirmă faptul că procesul de incluziune conține elemente destul de vaste și variate. Căile de intervenție, individuate în cadrul focus grupului, vizează cunoașterea situației juridice, psihologice și sociale în cazul adolescenților imigranți, cunoașterea legilor actuale în materie de imigrație, cât și înțelegerea aprofundată a

migrațiilor din prezent și trecut. Din cele relatate de către tineri, reiese necesitatea îmbunătățirii aspectelor de participare ca mod de incluziune socială, promovând plurilingvismul ca o formă de competență în promovarea acceptării și coeziunii sociale. Astfel, apare oportunitatea demolării stereotipurilor și prejudecăților cu referire la imigranți, prin revizuirea programelor de studii și educaționale, printr-o optică multiculturală, dezvoltarea instrumentelor pentru valorizarea diversității și a sensibilizării la situațiile de disconfort psihologic legate de acest fenomen.

BIBLIOGRAFIE

1. FRASER, N. Egalité, identité, et justice sociale. *Le Monde Diplomatique*, Juin, 2012.
2. RAVECCA, A. *Studiare nonostante. Capitale sociale e successo scolastico degli studenti di origine immigrata nella scuola superiore*. Milano: Franco Angeli, 2009.
3. ZANETTI, M. A. *Migranti: transculturalita ed esperienza immaginativa*. Roma: Alpe, 2012.

CONSTRUCTE PSIHOLOGICE, PSIHOFIZICE ȘI COGNITIVE IMPLICATE ÎN PROCESUL DECIZIONAL LA ELEVUL ADOLESCENT

Spîță Mirela, doctorandă, UPS „Ion Creangă” din Chișinău

CZU: 159.922.8

Abstract

The article reviews a set of psychological, psychophysical and cognitive constructs involved in the decision-making process of the student who experiences, during adolescence, physical, mental and axiological changes. The study proposes the analysis of how these changes intervene in the decision-making process.

Key-words: psychological constructs, psychophysical constructs, cognitive constructs, teenager.

Introducere

Adolescența este considerată etapă a dezvoltării umane, de căutare a identității (Erikson E.) [apud 6], care are ca specific transformări în patru domenii care interacționează reciproc: în plan biologic, considerat elementul primar al dezvoltării, își face prezența schimbarea hormonală, creșterea fizică, dezvoltarea creierului; plan psihologic și axiologic apar rafinamente concomitente între emoție și cogniție, care inițiază transformări în mediul microsocioal și macrosocioal, din perspectiva redefinirii propriei identități [1, p. 61]. Această redefinire are drept consecință conflictul dintre propria identitate – perioada presupune o evidentă energie de afirmare (Șchiopu U.) [apud 7, p. 30] – și confuzia de rol. Conflictul este cunoscut drept conflictul generare versus stagnare. Referindu-ne la procesul decizional, conflictele afectează abilitățile de relaționare, necesare a fi armonioase în timpul acestui proces, și componenta motivațională, necesară stabilirii obiectivelor și aplicării deciziei optime în vederea împlinirii acestora.

Transformările pe care le cunoaște adolescentul în această perioadă de dezvoltare generează analiza de față, care își propune o trecere în revistă a constructelor psihologice, psihofizice și cognitive (CPPC) implicate în procesul decizional, care fac din adolescent un individ capabil să adopte decizii în mod conștient, eficient. Considerăm că setul de procese decizionale reliefate prin etapele procesului decizional (9 etape predecizionale, o etapă decizională propriu-zisă, 4 etape post decizionale) sunt influențate de profilul elevului decident, în alcătuirea căruia sunt incluse constructele amintite mai sus [9].